

Darja MARINČEK PROSENC

Konservatorski načrt za prenovo v kontekstu modelov s področja ohranjanja kulturne dediščine v prostorskem načrtovanju

Konservatorski načrt za prenovo je nov instrument, ki ga uvaja zakonodaja s področja prostorskega načrtovanja in varstva kulturne dediščine. V prispevku so obravnavani modeli postopkov kot znanstveno in strokovno ozadje, ki osvetljuje problematiko metod sodobnega varstva kulturne dediščine. V zadnjem poglavju je predstavljen instrument Konservatorski načrt za prenovo kot sestavni del prostorskega načrtovanja z vključeno metodo participacije različnih strokovnjakov

in zainteresirane javnosti v postopku vrednotenja identitete obravnavanega območja.

Ključne besede: ohranjanje kulturne dediščine, konservatorski načrt za prenovo, prostorsko načrtovanje, identiteta območja kulturne dediščine.

1 Uvod

Na področju sodobnega varovanja kulturne dediščine je bilo v Sloveniji opravljeno veliko raziskav, ki večinoma obravnavajo konkretne objekte ali območja in podajajo tehnične, ekonomske ali družbene instrumente za njihovo ohranitev. Zelo bogat je v zadnjem času tudi nabor magistrskih nalog in doktorskih disertacij na to temo, kar potrjuje aktualnost teme. Hkrati pa urbanistične študije in prostorski dokumenti za območja večinoma le povzemajo smernice, podane s strani zavodov za varstvo kulturne dediščine, in jim podrejajo vizijo prihodnjih posegov v prostor.

V začetku prispevka so podane ugotovitve temeljnih raziskav procesov s področja ohranjanja dediščine (ang. *conservation*), identitete in vrednotenja ter vključevanja deležnikov v proces priprave konservatorskih načrtov za prenovo, kot so opisani v tuji in domači literaturi. Po podrobnejšem pregledu literature v Sloveniji lahko pridemo do sklepa, da so posamezni raziskovalci različnih strok na področju celostnega pristopa do definiranja in varovanja kulturne dediščine že pred štiridesetimi leti opozarjali na probleme segmentacije na posamezne stroke in tudi postavljali metodološke okvire za interdisciplinarni instrument, ki zdaj imenuje konservatorski načrt za prenovo. Žal so te študije in rezultati ter iz njih izhajajoče metode in modeli ostali strokovni javnosti v glavnem neznani, med politično javnostjo pa očitno nezaželeni. Zaradi omejenega obsega implementacije rezultatov v konkretne procese prostorskega

načrtovanja in ohranjanja kulturne dediščine je mogoče ugotoviti, da velik znanstveni in strokovni potencial ni optimalno izkoriščen. To dejstvo je posledica velikega razhajanja med službami, ustanovljenimi s strani države, in strokovnjaki, kot tudi javnostjo nasploh. V začetnem delu prispevka je opisan izbor znanstvenih in strokovnih dosežkov v Sloveniji, ki nakazujejo hipotezo, da je prav področje metod varstva kulturne dediščine večinoma potekalo v Sloveniji, vzporedno z drugimi državami, in da smo kot narod premalo ponosni na domače znanje, ki je prevečkrat nepriznано prav v Sloveniji, v tujini pa priznано kot inovativno in popolnoma v koraku s časom. V sklepu je opisan pravni postopek priprave dokumenta v sklopu prostorskega načrtovanja, na podlagi dosedanjih praktičnih izkušenj pa je podan tudi predlog modela, pri čemer je poudarek na multidisciplinarnosti in participaciji zainteresirane javnosti.

2 Raziskave s področja celostnega ohranjanja

Za izhodišče tega poglavja lahko povzamemo ugotovitev raziskave Erice Avrami (2009), ki izhaja iz dejstva, da je ohranjanje dediščine integralni del družbe, in meni, da »ohranjanje oblikuje družbo na obravnavanem območju ter tudi obratno, saj je pogojeno s potrebami in je gonilo družbe«. Kontekst ohranjanja dediščine je paradoksalen, kot ugotavlja Lowenthal (2000,

str. 96), ki meni, da »[d]ediščina nikoli ni popolnoma ohranjena ali zavarovana; je spremenjena (dobiva večjo vrednost ali je degradirana) s strani vsake nove generacije«. Tako tudi zgodovinar s področja arhitekture D. Bluestone (2000, str. 65) opozarja, da morajo biti spremembe sprejete kot del bogatenja dediščine in da je v delu konservatorjev razumevanje spremembe prav tako pomembno kot razumevanje izvirne vsebine in namena.

Ohranjanje je kompleksen in trajen proces, ki vključuje odločitve, kaj sestavlja dediščino, kako se jo uporablja, vzdržuje, razlaga, itd., s strani koga in za koga. Iz obsežne literature (na primer *Celostno ohranjanje naselbinske dediščine* (Pirkovič, 2005); *Conservation principles, Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historical Environment* (English Heritage, 2008); *Sustainable Historic Towns – Urban Heritage as an Asset of development, Project report* (National Board of Antiquities, Helsinki, 2006)) izhaja, da se način, na katerega se pristopa k ohranjanju, razlikuje od okolja do okolja, tako kot so tudi izrazi, ki se uporabljajo v tem procesu, razlikujejo, kar je še posebej poudarjeno v poglavju Razlaga pojmov.

V Sloveniji se je stroka odločila za uporabo izraza ohranjanje v najširšem pomenu, saj se nanaša na celotno področje ohranjanja kulturne dediščine, od akademskih študij in historičnih raziskav do politik odločanja in načrtovanja tehničnih intervencij ter najosnovnejšega vzdrževanja s strani uporabnikov. Odločitev o tem, kaj ohranjati in zakaj, je večinoma ločena od odločitev, kako ohraniti, in obratno. To je posledica izrazite ločitve med posameznimi strokami, ki so vključene v najširši pojem ohranjanja. Na veliko kongresih lahko slišimo, da morajo strokovnjaki, ki izhajajo z različnih znanstvenih področij, kot so umetnost, sociološke vede, humanistične vede in druge, združiti svoja znanja v multidisciplinarnem procesu. Žal v praksi ni tako. Raziskovalci iz ustanove The Getty Center Institut so ponazorili shemo linearne poti, na katero se v posameznih fazah v praksi vključujejo različni strokovnjaki.

Kot je prikazano na sliki 1, je v začetni fazi objekt ali območje prepoznano kot dediščina. To je začetek postopka prepoznavanja ali oblikovanja kulturne dediščine. Ne glede na to, ali je proces posledica akademskih razprav, arheoloških izkopavanj, družbenih gibanj, političnih ali verskih usmeritev, je pozornost osredotočena na objekt ali območje z zgodovinskim spominom. Naslednji korak je formalizacija varstva, ki se ga izvaja prek sistema varstvenih organizacij (zavodi za varstvo kulturne dediščine, ministrstvo, zadolženo za področje kulture) ali posameznikov (konservatorji, kuratorji, kustosi, restavratorji ...).

Naslednjo skupino oblikujejo tisti, ki so zadolženi za upravljanje dediščine (upravljalci, lastniki ...). Pri tem naj bi postopek pripeljal do programa intervencij ali vzdrževanja, ki bi omogočil ohranjanje tkiva objekta ali sestavnih delov območja s pomočjo strokovnjakov, kot so konservatorji, arhitekti, raziskovalci itd. Ta faza pa naj bi vključevala tudi posvetovanje s predstavniki prebivalcev, z zainteresirano javnostjo, deležniki ali odločitve s strani politikov in investitorjev.

Kot je prikazano na shemi, konservatorska načela in praksa napredujejo korak za korakom ter vključujejo strokovnjake in vpletene z različnih ločenih področij. Tako je faza ukrepov postala popolnoma ločena dejavnost, ki se osredotoča predvsem na fizične vidike dediščine in pogosto izgublja uvid v medsebojno povezavo ukrepov s prejšnjimi fazami.

E. Avrami (2009) poudarja, da je v današnjem času globalizacije, tehnološkega napredka, mobilnosti in širitve potrebe po participativnih procesih postalo jasno, da trendi, ki so prikazani na zgornji shemi, izrazito in hitro spreminjajo kulture in družbe. Prihodnji izzivi na področju varstva kulturne dediščine in konservatorstva se ne bodo nehali pri objektih in območjih dediščine, ampak se bodo morali ukvarjati s kontekstom (časovnim, družbenim, prostorskim), v katerega jih je družba vgradila. Ti konteksti – vrednote, ki jih iz njih črpajo ljudje, funkcije, s katerimi dediščina služi družbi, rabe, v katere je

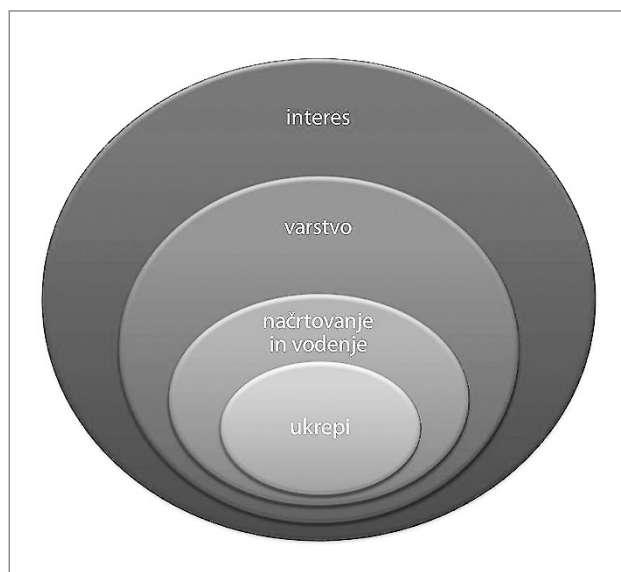
Slika 1: Shema linearne poti vključevanja deležnikov v proces ohranjanja dediščine (Marta de la Torre in Erica Avrami, 2000)

dediščina dana – so resničen vir pomena dediščine ter bistvo ohranjanja in konservatorstva v celotnem obsegu. Tako kot se spreminja družba, se spreminja tudi vloga konservatorstva. Zaradi tega so se mnogi strokovnjaki s področja konservatorstva in organizacije že zavedeli, da je potrebna večja povezanost in vključevanje v celotnem postopku, ki na koncu vendarle spreminja prostor in s tem tudi identiteto.

Na sliki 2 je prikazan sistem boljšega povezovanja področij ohranjanja kulturne dediščine in prostorskega načrtovanja, kar omogoča, da posamezni deležniki ohranjajo odzivnost na stalno spreminjajoče se kulturne razmere.

Za trenutno stanje, ki izraža ekonomsko in družbeno krizo, je zelo aktualna ugotovitev M. Torre in E. Avrami (2009), da je ohranjanje dediščine vedno v procesu sprememb, saj izraža nenehno spreminjanje kultur, od lokalne do globalne ravni. Intenzivnejše ko so družbene in kulturne spremembe, močnejša je želja po ohranitvi dediščine kot ščita pred nezaželenimi spremembami ali pa celo spremembami nasploh. Iz tega lahko sklepamo, da so prav sedanji načini varstva in prakse, pri katerih ostajajo različni vidiki ločeni ter se pogloblja prepada med institucionalnim varstvom in družbenim kontekstom prostorskega načrtovanja, sokrivi za napetosti v družbi.

V literaturi je mogoče zaslediti obsežne informacije o pravih umetnostnozgodovinskega vrednotenja, odgovornosti do prihodnjih rodov, materialni plati kulture in njeni družbeni funkciji, dediščini, vpeti v naravno okolje, upravljanje itd. Žal pa je zelo malo te literature uporabljene ali razvite v kontekstu celovitega postopka prostorskega načrtovanja.

Slika 2: Shema odzivnega koncentričnega vključevanja deležnikov v proces ohranjanja dediščine (Marta de la Torre in Erica Avrami, 2000)

3 Izkušnje s področja modelov ohranjanja kulturne dediščine v Sloveniji

V 70. letih lahko zasledimo v Sloveniji izjemna strokovna dela, v katerih se obravnava sistemski pristop k celoviti obravnavi kulturne dediščine kot bistvenem elementu prostorskega načrtovanja. V sklopu metodologije za prenovo mesta je Nace Šumi (1987) objavil delo *Prenova Ljubljane/Spomeniškovarstveni postopki pri izdelavi sanacijskih načrtov*. V teoretičnih izhodiščih podaja pomembne ugotovitve, ki so posebej aktualne v današnjem času.

Spomeniška in stavba dediščina sta celota, pri kateri je v prvem primeru naglas na izjemnih kvalitetah pomena in oblikovanosti, v drugem na široko uveljavljenih standardih, ki imajo za nas zgodovinsko vrednost, ustvarjajo ambiente in ponujajo tudi možnost za prihodno rabo ob prilagoditvi in posodobitvi, a seveda ob varovanju nekaterih temeljnih konstant. [...]

Vse, kar smo podedovali, je nasledek prizadevanj in vloge različnih družbenih plasti ter po tej plati zgodovinski dokument v prvotnem pomenu besede, da namreč lahko v tem gradivu razbiramo, ugotavljamo in ocenjujemo stopnjo povednosti o času nastanka, o nosilcih teh dokumentov in podobno. [...]

Tista redkejša skupina spomenikov, ki jo obravnavamo kot spomenike v ožjem pomenu besede, pa ima ne le take lastnosti, marveč poleg čisto zgodovinskih tudi še druge, zlasti estetske, umetnostne lastnosti izražene na izrazitejši način; zaradi teh se izbrano gradivo uvršča v posebno kategorijo umetnostnih stvaritev. (Šumi, 1987, str. 7)

Poleg temeljnih definicij dediščine, ki so navedene zgoraj, je Šumi v svojem delu predstavil zgodovinski oris odločanja o razmerju novega in starega v urbanih zasnovah na primeru mesta Ljubljana, ko omenja pomembne osebnosti ob koncu 19. stoletja, in sicer C. Sitteja, M. Fabianija, P. Graselija in I. Hribarja. Poudarja tudi napredno razmišljanje med obema vojnoma, ko se »reševanje« ne omejuje le na posamezne spomenike, temveč na zgodovinske predele celotnega starega jedra Ljubljane. V nadaljevanju podaja izhodišča za opredelitev spomeniškega območja ali območja stavbne dediščine, v zadnjem poglavju pa tudi metodo izdelave konservatorskega programa in pobud za funkcionalni program – osnov za izdelavo sanacijskega načrta (prenove), kar lahko neposredno primerjamo z metodami za pripravo konservatorskega načrta za prenovo. Za lažje razumevanje je metoda prikazana v shematskem prikazu na sliki 3.

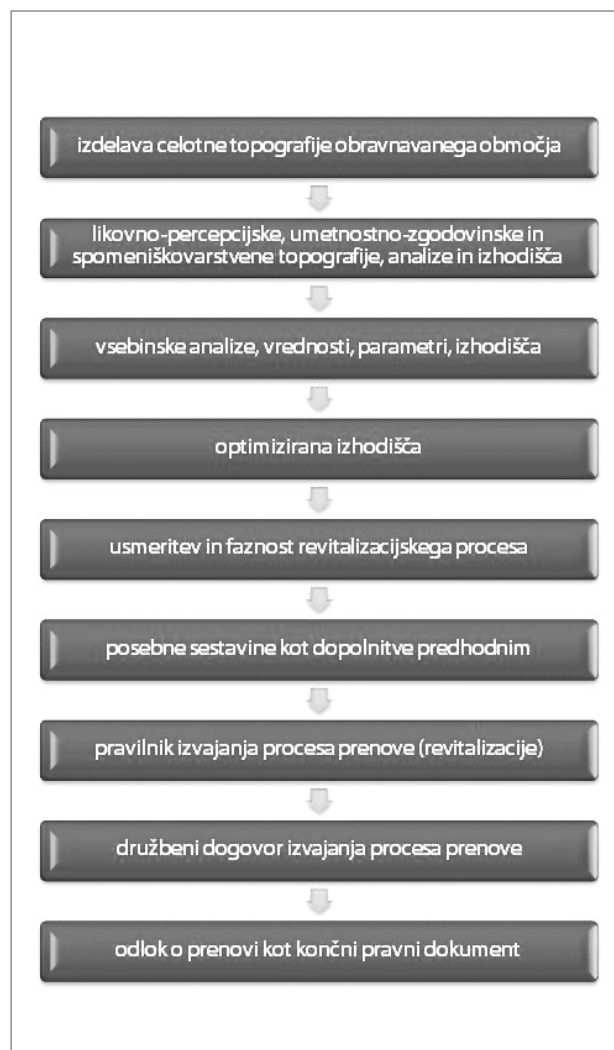
Obsežno delo na področju instrumentov reurbanizacije je opravil Peter Fister, ki je na podlagi temeljnih načel celostne

Slika 3: Metoda izdelave konservatorskega programa in pobud za funkcionalni program – osnova za izdelavo sanacijskega načrta (prenove) (Šumi, 1978, str. 29–40)

prenove izvedel tudi konkretne primere v Sloveniji in tudi v tujini. Metodo za izdelavo revitalizacijskega načrta je na podlagi izkušenj pri oblikovanju splošnih usmeritev podal v delu *Metodologija in modeli revitalizacije starih mestnih in vaških jeder* (Fister, 1979). V njem opisuje delo na vzorčnih modelih, ki je intenzivno potekalo že od leta 1974. Sestavni del predstavljajo topografski kartoni v obliki tiskanega formularja, ki služijo sistematičnemu popisu vsakega objekta na območju. Velik prispevek k metodologiji vključevanja prenove v prostorsko načrtovanje je poudarjanje nujnosti objektivizacije kriterijev in izhodišč z uvajanjem interdisciplinarnega planiranja, kot tudi trajnost procesa prenove.

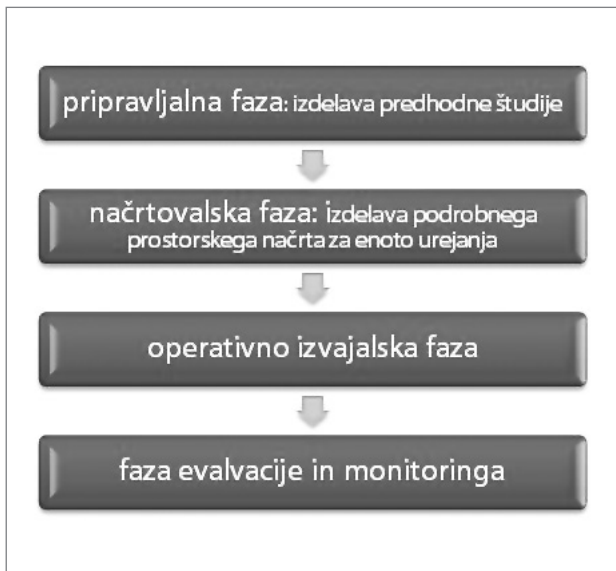
V prikazanem modelu (slika 4) so vključene različne stroke v vseh fazah procesa. Že pri izdelavi topografije se poudarja zahteva, da je dokumentacija primerljiva in interdisciplinarno uporabna. Prav tako so v vsebinske analize vključeni odnosi do širšega prostora, promet, infrastruktura, stavbna dediščina,

Slika 4: Model izdelave načrta revitalizacije mestnih jeder in manjših mest (Fister, 1979, str. 397)

geoseizmične karakteristike, uporabniki, prebivalci in funkcije v ožjem in širšem prostoru. V letu 2007 je navedeni avtor izdal pomembno delo z naslovom *Reurbanizacija/prenova naselbin in arhitekture (metodologija načrtovanja)*. V njem nadgrajuje metodo analitičnega dela z vsebinsko podrobno členitvijo in upoštevanjem interdisciplinarnosti.

Področje urbanizma v sklopu varovanja kulturne dediščine je pri nas intenzivno preučevala tudi Breda Mihelič, ki v svojem delu *Urbanisti: konservatorji – sto let razhajanj in sodelovanja* (2001) razlaga vzroke odtujenosti med strokama urbanizem in konservatorstvo. Pomemben prispevek k metodam vrednotenja pa je dodala v poročilu *Prenova mesta: metodološka orodja za določanje in vrednotenje prednostnih območij in tipov prenove* (CRP Konkurenčnost Slovenije 2006–2013/Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja/Skladnejši regionalni razvoj in izboljšanje gospodarjenja s prostorom/Celovita prenova mest in drugih naselij; Mihelič, B., idr.,

Slika 5: Model fazne programirane akcije preнове (Mihelič idr., 2008, str. 37)

2007). V tem poročilu B. Mihelič in drugi ugotavljajo, da so evropska mesta v zadnjih desetletjih razvila različne instrumente za izboljšanje stanja v mestih in dvig življenjske ravni, za spodbujanje vračanja ljudi v mesta in za zaviranje suburbanizacije. Prenova je postala eden najpomembnejših strateških ciljev prostorske politike, s katero želijo države in lokalne skupnosti reševati problematiko mestnega razvoja. S prenovu poskušajo spodbujati vračanje ljudi v mesta, oživljati mestne dejavnosti, zagotavljati deficitarne stanovanjske površine in potrebne površine za različne druge dejavnosti, vse bolj pa so te politike usmerjene tudi v reševanje socialne problematike (npr. stanovanjske problematike socialno deprivilegiranih slojev, starejših in invalidov). V okviru končnega poročila navedeni avtorji tudi ugotavljajo, da je kljub pozitivnim premikom še veliko problemov, slabosti in pomanjkljivosti, ki ovirajo prenovu in zahtevajo dodatne ukrepe (Mihelič idr., 2008):

- pomanjkljive podatkovne baze, ki otežujejo spremljanje stanja v prostoru in onemogočajo hitro odzivanje na probleme;
- neustrezni oziroma pomanjkljivi urbanistični in arhitekturni standardi, zaradi katerih je težko določiti konkretne cilje preнове;
- vztrajanje pri točkovni prenovi posameznih objektov;
- slaba obveščenost prebivalcev o možnostih in načinu koriščenja finančnih spodbud in uporabi strokovne pomoči pri prenovi;
- neosveženost lastnikov nepremičnin, ki se ne zavedajo potrebe po rednem vzdrževanju objektov in pravočasnem izvajanju potrebnih prenovitvenih del, kar je posledica 50-letne tradicije družbene lastnine;
- nerazvite metode participacije prebivalcev v procesu urejanja prostora in preнове.

Kot instrument programirane akcije preнове navedeni avtorji predlagajo štiri faze (slika 5).

Na področju celostnega prostorskega načrtovanja je pionirsko delo opravil Andrej Pogačnik s sodelavci, ki glede participacije javnosti ugotavlja: »V proces urbanističnega planiranja skušamo čim bolj vključiti javnost. Ta bo ‚potrošnik‘ našega dela, saj bodo v mestu, ki ga načrtujemo, ljudje živeli.« (Pogačnik, 1999, str. 113.) Kot ugotavlja Pogačnik, je za uspešno prostorsko načrtovanje potrebno tudi sodelovanje oziroma udeleževanje javnosti – javna participacija. Dodaja tudi, da je vključevanje javnosti pogosto omejeno le na komentiranje že pripravljenih prostorskih načrtov, kar velikokrat povzroči odpor do ponujenih načrtovalskih rešitev, nekritično zavračanje novosti in vsesplošno negodovanje javnosti. Iz tega dejstva pa lahko razvijemo ugotovitev, da se posledično vse pogosteje izraža dvom v pravilnost sistema, po katerem se pri nas načrtuje strateške posege v prostor.

Katarina Višnar je v svoji doktorski disertaciji preučevala vlogo laične javnosti v procesu revitalizacije stavbne dediščine v Sloveniji. Za naš prispevek je zelo pomembna ugotovitev, da je glede nujnosti participacije laične javnosti v obliki nevladnih organizacij ta bolj deklarativna kot faktična. V varstvo kulturne dediščine je laična javnost vključena le kot pasivna udeleženka, če pa pride do javnih civilnodružbenih pobud glede določenih vprašanj, razprave pogosto pustijo občutek, da po nizanju argumentov obeh vpletenih strani dialog pravzaprav sploh ni bil vzpostavljen (Višnar, 2004, str. 80). Prav tako je opozorila na manipulacije, ki so mogoče pri uporabi participativnih metod odločanja (oblikovanje nevladne organizacije za doseganje zasebnih interesov in ne interesov družbe kot celote). Iz njenega izvajanja izhaja pomembna ugotovitev, da so nevladne organizacije v Sloveniji še v fazi razvoja, zato je bolj smiselno in utemeljeno participacijo graditi na tistih, ki jim je participacija pri odločanju namenjena (Višnar, 2004, str. 134).

S tematiko vključevanja sociologije v postopke prostorskega načrtovanja se je intenzivno ukvarjal Kos, ki je objavil pomemben prispevek *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora* (Kos, 2002). Avtor v tem delu ugotavlja, da »sociologija kot osrednja in temeljna družboslovna veda še vedno nima pomembnejše vloge v formalnem sistemu prostorskega urejanja in načrtovanja«. Opozarja na dejstvo, da se zaradi systemske oziroma disciplinarne nedorečenosti načrtovanja in zaradi nejasne vloge sociologije v tem interdisciplinarno vse zahtevnejšem delovanju vedno znova ukvarjamo z »začetniškimi problemi – s temeljnimi komunikacijskimi zagatami. Težave se kažejo kot terminološke neuskklajenosti, nezdržljivost zbirk podatkov, neskladnost metodoloških pristopov, neproduktivna disciplinarna tekmovalnost, tragikomični ek-

skluzivizem itd.« (Kos, 2002, str. 16). Pri razumevanju predstavljenih metod vključevanja sociologije v postopke preučevanja in načrtovanja prostora je treba poudariti, da je avtor argumentiral nujnost vključevanja sociologije tudi v postopke ohranjanja kulturne dediščine kot segmenta prostorskega načrtovanja. Konkretnije za probleme prenove mest ugotavlja, da so zaradi prepleta raznovrstnih ter zelo močnih socialnih, kapitalskih in političnih interesov vpletenih ti problemi težko obvladljivi. Čeprav je tujih izkušenj relativno veliko, je njihova praktična uporaba lokalno specifična oz. omejena. Zastavlja si vprašanje, kje in kako začeti, predvsem pa, kako vzdrževati zadovoljivo stopnjo odprtosti postopkov, da v prenovitvenem procesu ne bi prihajalo do precedenčnih odločitev, ki bi vnaprej onemogočale sprotne spremembe in dopolnitve, ki jih neizbežno zahtevajo nepredvidljive življenjske okoliščine dalj časa potekajočih prenovitvenih aktivnosti. Kos (2007) v svojem delu predstavlja problem nezadostne oz. neučinkovite strokovne argumentacije. Obstaja tudi nezaupanje v izvajalce prenove. Največji poudarek daje komunikaciji s tistimi skupinami, ki so najbolj motivirane za prenovo ali proti njej, in to z enakopravnim vključevanjem prizadetih v izvedbo prenove od začetka, torej že v fazi izhodiščnega konceptualnega snovanja. Tako kot navaja Willke, ni oteženo samo koordinirano sodelovanje, ampak celo sporazumevanje med različnimi strokami (Willke v Kos, 2007, str. 2). Ta problem pa Kos razlaga kot mogoč ključni vzrok, zaradi katerega imamo pri nas relativno malo izkušenj s prenovitvenimi projekti. Bolj ali manj so bile uspešne prenove zgodovinskih starih mestnih jeder (Piran, Stara Ljubljana, Maribor), praktično nikakršnih izkušenj pa nimamo s prenovo »novejših« mestnih predelov, nastalih v času najintenzivnejše urbanizacije po drugi svetovni vojni. S sociološkega zornega kota je osrednje vprašanje socialna in interesna struktura vpletenih socialnih skupin, zato je v pripravljalni fazi zelo pomembna naloga identifikacija in analiza socialnih prostorov. Ob tem opozarja, da je socialna prostorska identiteta lahko močno prisotna tudi v sicer precej »opustošenem« prostoru: »Če tega ne identificiramo že v analitični fazi, lahko v operativni fazi prenove naletimo na kompleksna presenečenja. Identifikacija bolj ali manj skritih odnosov do

prostora ponuja zelo uporabne informacije oz. vsebinska izhodišča za prenovo.« (Kos, 2007, str. 4.)

V svojem delu opozarja na bistvena načela pri pripravi podrobnega načrta izvajanja prenove:

- (a) fleksibilnost
- (b) časovna dinamika
- (c) interaktivno komunikacijsko obveščanje
- (d) soodločanje vpletenih prebivalcev

Soudeležba stanovalcev je hkrati metoda in cilj prenove. Čeprav se »strokovnjakom« zdi to tudi zapletanje in povečevanje kompleksnosti, je sodelovanje stanovalcev eden od kriterijev uspele prenove, ki ni usmerjena samo v prenovo fizičnega okolja (Kos, 2007).

3 Model vrednotenja kulturne dediščine v postopku konservatorskega načrta za prenovo (metoda Populus)

Na področju ohranjanja kulturne dediščine je vrednotenje osnova za odločanje, kaj ohraniti (katere materialne dobrine bodo nas in našo preteklost predstavlja prihodnjim generacijam) in tudi kako ohraniti. Celo na prvi pogled nam tipične odločitve glede ohranjanja odkrijejo veliko različnih, včasih nasprotujočih si ocen z asociacijami ali pa s prikritimi ekonomskimi ocenami. Tako lahko pritrdimo tej trditvi Ljuba Laha (2001): »Problem varstva dediščine se začneja z njeno opredelitvijo. Vse bolj se uveljavljajo pogledi, ki razširjajo dosedanja pojmovanja dediščine. Njen pravi pomen pa vsakokrat znova izoblikujemo šele z njenim vrednotenjem.« Kako pomemben je ta vidik prav pri instrumentu, kot je konservatorski načrt za prenovo, se kaže v sedanjem stanju prostorskega načrtovanja in zato so v okviru prispevka podana osnovna izhodišča za model vrednotenja.

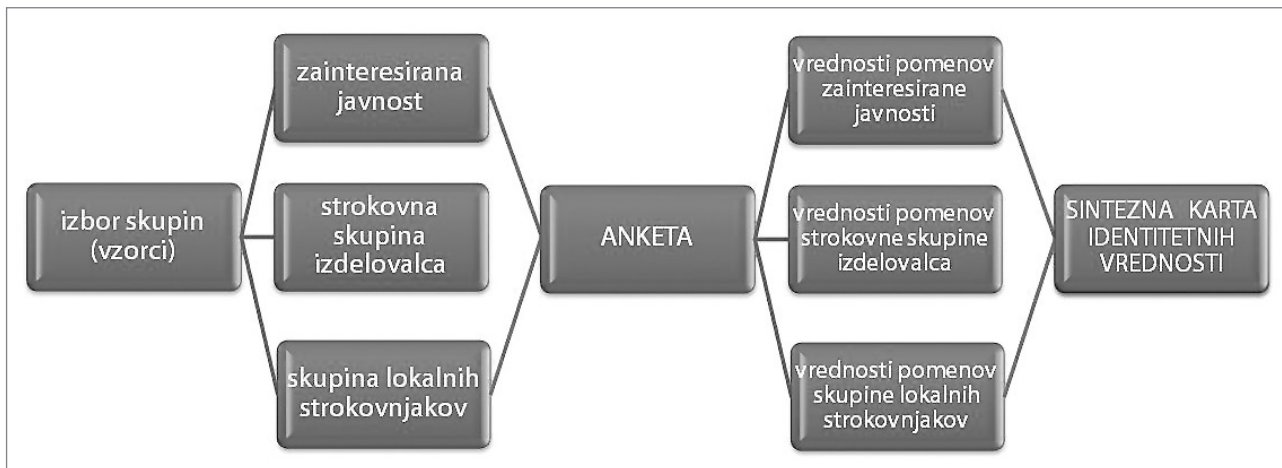
Slika 6: Predlagana izhodišča za vrednotenje kulturne dediščine in stanja prostora v obliki samorefleksivnih vprašanj

Za proces vrednotenja moramo postaviti determinante (slika 6), ki namerno niso razvrščene po vrstnem redu, saj je treba med pripravo večkrat revidirati odločitev za doseg optimalnega rezultata zastavljenega vrednotenja.

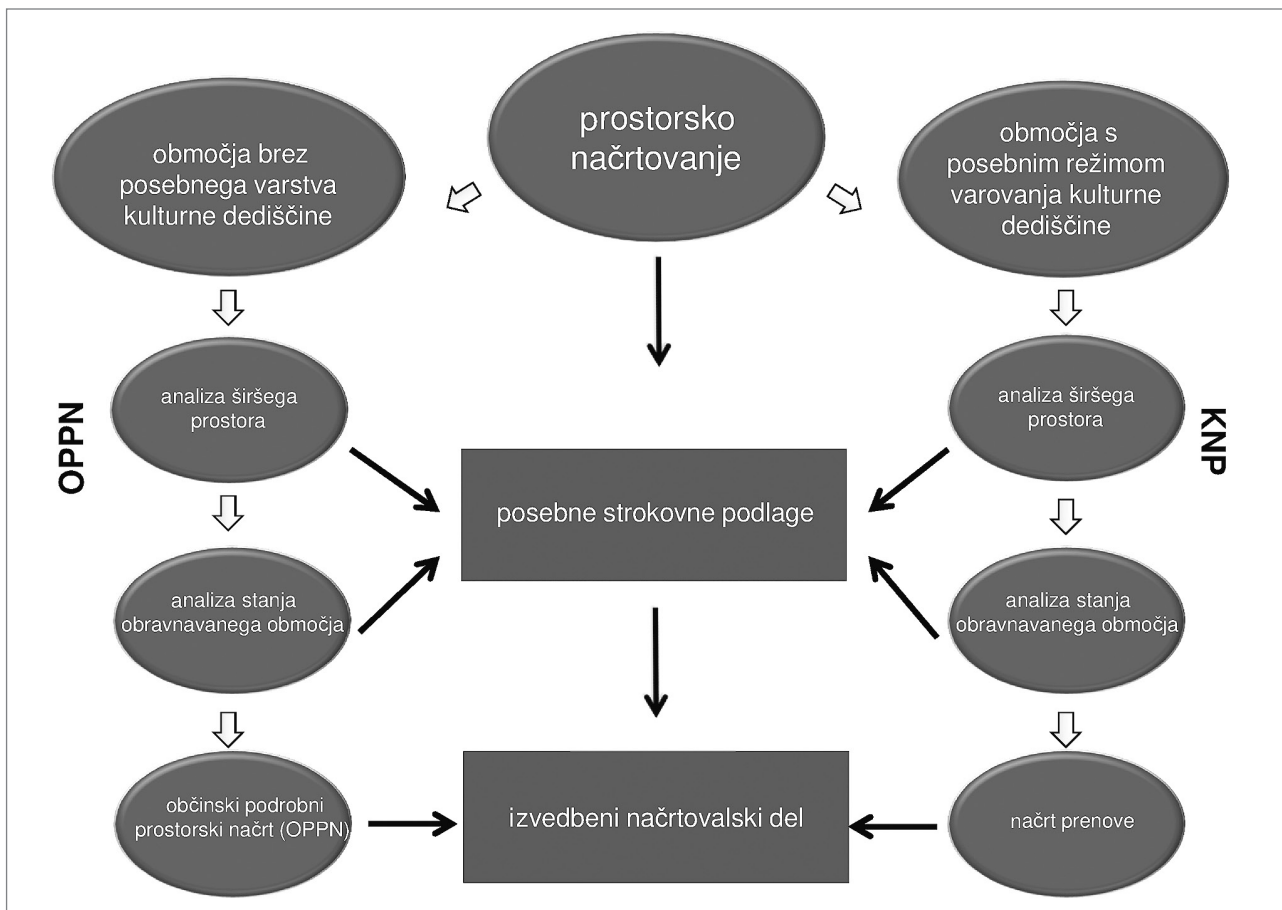
Priprava vrednotenja poteka v več fazah (slika 6). Ugotovimo lahko, da je prva faza, to je določitev konstant, tista, ki najbolj izraža specifičnost posameznega obravnavanega območja. V

pripravljalnem obdobju je treba jasno definirati, katere stroke so kompetentne za obravnavo območja. Ni sporno dejstvo, da je bilo prav to poglavje do zdaj omejeno le na tradicionalne konservatorske stroke, kot so umetnostna zgodovina, etnologija, zgodovina in arhitektura.

Ustrezen ukrep je vključevanje drugih strok tako, da se determinira celostna obravnava območja. Poleg predstavnikov strok

Slika 7: Shema postopka po metodi Populus od izbora vzorca prek ankete do oblikovanja sintezne karte identitetnih vrednosti

Slika 8: Prikaz postopkov, ki so pri konservatorskem načrtu za prenovo enaki kot postopki izdelave občinskega podrobnega prostorskega načrta.

pa so enako pomembni tudi drugi deležniki, kot so na primer prebivalci, zaposleni, lastniki nepremičnin, predstavniki društev, politiki itd. Vključevanje različnih akterjev vrednotenja in s tem opredeljevanje vzorca mora biti, kot kažejo dosedanje izkušnje s področja konservatorstva in prostorskega načrtovanja, konsenzualno določeno že v projektni nalogi za izdelavo konservatorskega načrta za prenavo. Samo tako namreč lahko zagotovimo transparentnost postopka. Koraki načrtovanja so prikazani na sliki 7. Podrobneje je bila metoda Populus predstavljena na konferenci o ohranjanju kulturne dediščine v Splitu in objavljena v zborniku EUCHIC (Žarnič, 2012).

4 Konservatorski načrt za prenavo v prostorskem načrtovanju (KNP)

Različni projekti in tudi tuje izkušnje so potrdili pomen participativnih metod pri planiranju prostora in zlasti pri spodbujanju prenave. Sodelovanje uporabnikov prostora pri pripravi

in realizaciji programov prenave je zelo pomembno tudi za uspeh prenave. Uporabnikom mora biti zagotovljena možnost soodločanja o dogajanju v njihovem bivalnem oziroma delovnem okolju. Motiviranje prebivalcev in priprava pogojev za partnerski odnos z njimi je temelj za učinkovito sodelovanje med načrtovalci in uporabniki prostora.

In prav to je predlagana vez, ki povezuje konservatorski načrt za prenavo s prostorskim načrtovanjem, kar je bil namen tega članka. Na podlagi rezultatov strokovnih analiz in anket je v skladu s prostorsko zakonodajo treba oblikovati smernice, ki se lahko neposredno preoblikujejo v določila občinskega podrobnega prostorskega načrta (slika 8). Namen oblikovanja takih smernic je namreč postaviti jasna izhodišča lastniku in tudi deležnikom v postopku pridobitve gradbenega dovoljenja, to je soglasodajalcev, in upravnih enot za lažje odločanje o ustreznosti predlaganih posegov v prostor. Predlagana shema vključevanja KNP v OPPN (slika 9) je v bistvu nadgradnja modelov, ki so bili predstavljeni v prvem delu članka.

5 Sklep

Ohranjanje dediščine je vedno v procesu sprememb, saj izraža nenehno spreminjanje kultur, od lokalne do globalne ravni. Intenzivnejše ko so družbene in kulturne spremembe, močnejša je želja po ohranitvi dediščine kot ščit pred nezaželenimi spremembami ali celo spremembami nasploh. Pravo pot nam v času družbenih sprememb nakazujejo metode in modeli, objavljeni v tuji in domači literaturi. Z njimi predvsem na podlagi multidisciplinarnih analiz in participativnih postopkov vrednotenja kulturne dediščine lociramo in ugotovimo probleme v prostoru, to pa dejansko pomeni tisti kakovostni temelj, na katerem naj bi bila grajena vizija prostorskega načrtovanja in ki pomeni izziv sposobnostim stroke ter ne nazadnje sposobnostim političnega odločanja za blagor celotne družbe.

Treba je poudariti, da je država uvedla instrument konservatorski načrt za prenavo kot orodje za občine, ki lahko z njim v okviru svoje urbanistične dokumentacije zavarujejo kulturno dediščino. Po dveh letih od sprejetja zakona (v letu 2008) z opredelitvijo konservatorskega načrta za prenavo je ministristvo za kulturo pripravilo pravilnik o izdelavi konservatorskih načrtov za prenavo (leta 2010), ki pa ima veliko pomanjkljivosti. Tako ostajajo nejasnosti glede vprašanja, kdaj in za katera območja se pripravlja ta dokument, ter tudi glede kriterijev za presojo ustreznosti. Za dokument je namreč pomembno, da je postopek transparenten, da ni odvisen od subjektivnih ocen, ki nimajo podlage v jasno opredeljenih kriterijih ocenjevanja. Pravilnik je sicer v veljavi, vendar je po treh letih očitno, da država z neizvajanjem svojih zakonov ne povzroča le izginjanja objektov kot pomnikov naše kulture, temveč predvsem celih območij z izrazitim kulturnim pomenom. Od leta 2010, ko

Slika 9: Prikaz postopka prostorskega načrtovanja z vgrajeno metodo Populus v fazi vrednotenja pomenov in identitete

je bil objavljen pravilnik, je bil v Sloveniji skozi ves postopek voden in sprejet v sklopu OPPN le en konservatorski načrt za prenovo.

Prav zato je nujno potrebno, da ministrstvo omogoči izdelavo več primerov, za katere bi bile na podlagi konkretnih primerov zainteresirane posamezne občine. Vzpostavitev protokola sodelovanja med občino, izdelovalcem KNP, območno enoto zavoda za varstvo kulturne dediščine in ministrstvom je treba vzpostavili na ravni pravilnika v obliki obvezne priprave projektne naloge, ki jo potrdi ministrstvo. V projektni nalogi je metode treba opredeliti tako, kot je predstavljeno v prispevku. Taki postopki bodo pripomogli k operativnosti in tudi h kakovosti konservatorskih načrtov za prenovo, upravičili pa bodo tudi uveljavitev tega instrumenta.

.....

Darja Marinček Prosenč

Populus prostorski inženiring, Oddelek za raziskave in razvoj
Barjanska 66, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: darja.marincek@populus.si
Telefon: 041 724 533

Zahvala

Avtorica se zahvaljuje profesorjema dr. Petru Fistru in dr. Andreju Pogačniku za usmeritve pri pripravi doktorske disertacije na temo Implementacija konservatorskega načrta v prostorskem načrtovanju, ki je bila podlaga za predstavljeni prispevek. Ob tem se zahvaljujem tudi profesorici dr. Maji Žumer za spodbudo pri in korekcije članka.

Viri in literatura

Amit-Cohen, I. (2005): *Synergy between urban planning, conservation of the cultural built heritage and functional changes in the old urban center – the case of Tel Aviv Land Use Policy*, letnik 22, št. 4, oktober 2005, str. 291–300. Dostopno na: <http://www.hsintl.com/Spotlight/Amit-Cohen-Synergy-Between-Urban-Planning.pdf> (uporabljeno 13. 12. 2009).

Charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites. (2008). Organisation of World Heritage Cities, ICOMOS Quebec. Dostopno na: www.ovpm.org (uporabljeno 13. 12. 2009).

Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance ICOMOS (The International Council on Monuments and Sites) (1996) The Australia ICOMOS, Burra. Dostopno na: http://www.icomos.org/burra_charter.html (uporabljeno 13. 12. 2009).

Choay, F. (1978): *Urbanizam, utopija i stvarnost*. Građevinska knjiga, Beograd.

Clark, K. (2001): *Informed Conservation*. English Heritage, London.

Clark, K. (2008a). *Conservation Plan ...a benefit or a burden?* Dostopno na: <http://www.buildingconservation.com/articles/consplans/conserves.htm> (uporabljeno 13. 12. 2009).

Conservation Plans, A Guide to the Preparation of Conservation Plans (2000): Historic Scotland, Dostopno na: <http://www.historic-scotland.gov.uk/v1/conservation-plans.pdf> (uporabljeno 22. 7. 2012).

Conservation Management Plan (CMP) Assessment Checklist (2003): NSW

Heritage Office, Sydney. Dostopno na : http://www.heritage.nsw.gov.au/docs/cmp_checklist.pdf (uporabljeno 22. 6. 2009).

Bluestone, D. (2000): *Challenges for heritage Conservation and the Role of Research on Values*, v *Values and Heritage Conservation*, Research Report, The Getty Conservation Institute, Los Angeles.

De La Torre, M., Mason, R., idr. (2002): *Assessing the values of world heritage, research report*, Getty Conservation Institute, Los Angeles.

Dimitrovska Andrews, K., idr. (1999): *Kriteriji in metodologije kompleksne prenove velikih stanovanjskih sosesk: Mednarodne primerjave in izhodišča za Slovenijo*. Raziskovalna naloga, UIRS.

Drury, P., in McPherson, A. (2008): *(Conservation Principles, Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historical Environment*, English Heritage, str. 72, London.

During, R. (2011): *Cultural heritage and identity politics*, Silk Road Research Foundation, Wageningen.

Feilden, B. (2003): *Conservation of historic buildings*, ICCROM, Rim.

Fister, P. (2007): *Reurbanizacija/Prenova naselbin in arhitekture* (metodologija načrtovanja). Univerza v Ljubljani.

Fister, P. (1979): *Obnova in varstvo arhitekturne dediščine*. Partizanska knjiga, Ljubljana.

Fister, P., idr (2001): *Celostno varstvo stavbnih in naselbinskih vrednot v prostorskem razvoju*. Strokovne podlage za prostorski plan Slovenije – sistem poselitve, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.

Fister, P. (1979): *Metodologija in modeli revitalizacije starih mestnih in vaških jeder*, Raziskovalna naloga, VTO arhitektura, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Zveza stanovanjskih skupnosti Slovenije, Ljubljana.

Forsyth, M. (2007): *Understanding historic building conservation*, Blackwell, Oxford, Malden, Carlton.

Gantar, P. (1985): *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*, Republiška konferenca ZSMS, Ljubljana.

Hazler, V. (1999): *Podreti ali obnoviti: zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*. Rokus, Ljubljana.

Hazler-Papič, M. (1986): *Spomeniška identiteta naselja*. Varstvo spomenikov 28, Ljubljana, str. 45–50.

Howett, C. (1995): *Rethinking the Conservation of Urban Open Spaces*. Dostopno na: <http://www.escholarship.org/uc/item/62r2k5c6> (uporabljeno 19. 9. 2009).

Jogan, S. (2008): *Pravno varstvo dediščine: ogrožanje in uničevanje kulturne in naravne dediščine ter pravni vidiki njenega varstva*. Univerza na Primorskem Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Koper.

Kos, D. (2002): *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Kos, D. (2007): *Sociološka izhodišča za prenovo starih mestnih jeder*, Posvet: Škofja Loka. Dostopno na: <http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=2110> (uporabljeno 15. 2. 2009).

Koželj, J. (1998): *Degradirana urbana območja*. Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.

Lah, L. (2001): *Od arhitekturnega konzervatorstva, obnove in prenove do integralnega varstva dediščine: teoretska in konceptualna izhodišča*. Urbani izziv, letnik 12, št. 1 (jun. 2001), str. 31–45 in 129–137, Ljubljana.

Lehtimäki, M. (2006): *Sustainable Historic Towns – Urban Heritage as an Asset of development*, Project report, National Board of Antiquities, Helsinki.

Lowenthal, D. (2000): *Stewarding the Past in a Perplexing Present*, v *Values and Heritage Conservation*, Research Report, The Getty Conservation Institute, Los Angeles.

Marinček Prosenec, D. (2012): *Implementing Cultural Heritage Preservation in Spatial Planning (Populus Projects)*. V: Žarnič, R., Rajčič, V., in Vodopivec, B. (ur.): *Heritage Protection from Documentation to Interventions*, str. 227–229.

Marinko, J. (1979): *Razvoj in revitalizacija slovenske vasi: metodologija vrednotenja in sprejemanja izhodišč za revitalizacijske posege v ruralnih naseljih*. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana.

Mihelič, B. (2001a): *Urbanisti : konservatorji – sto let razhajanj in sodelovanja*. Varstvo spomenikov št. 39, Ljubljana, str. 213.

Mihelič, B. (2001b): *Zasnova varstva kulturne dediščine*. Zavod RS za varstvo kulturne dediščine, Ljubljana.

Nasser, N., (2003): *Planning for Urban Heritage Places: Reconciling Conservation, Tourism, and Sustainable Development*. *Journal of Planning Literature*, Vol. 7, št. 4, 467–479.

Ocvirk, M. (1992): *Razprodaja in razvrednotenje arhitekturne stroke je vzrok za propad kvalitativnih značilnosti slovenskega arhitekturnega prostora*, koreferat na 2. Mednarodni konferenci, Gozd Martuljek, 22.–23. oktober 1992. Zbornik povzetkov, Ljubljana, str. 49.

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2005). UNESCO, Pariz.

Orbasli, A. (2008): *Architectural Conservation*, Oxford.

Pirkovič, J. (1993): *Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji*. Vestnik, št. XI, Ljubljana.

Pirkovič, J. (2005): *Celostno ohranjanje naselbinske dediščine*. Vestnik, št. XVII, Ljubljana.

Pogačnik, A. (1979): *Javno mnenje Slovencev o oblikovanju urbanega in krajinskega okolja na temelju foto-anketiranja*. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana.

Pravilnik o konservatorskem načrtu za prenovo, Uradni list RS, št. 76/2010, Ljubljana.

Prudon, T. H. M. (2008): *Preservation of the modern architecture*, Hoboken: John Wiley & Sons, N. J.

Sendi, R. (2005): *Sodelovanje stanovalcev kot pogoj za uspešno izvedbo prenove stanovanjskih sosesk*. Urbani izziv, leto 2005, letnik 16/2. Urbaništični inštitut RS, Ljubljana.

Šumi, N. (1978): *Prenova Ljubljane/Spomeniškovarstveni postopki pri izdelavi sanacijskih načrtov*, Partizanska knjiga, Ljubljana.

Taylor, C. (1989): *The Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

The Heritage Council of WA (2002): *Conservation Plan Study Brief – Introduction to conservation plans*, East Perth.

Višnar, K. (2004): *Vloga laične javnosti v procesu revitalizacije stavbne dediščine Slovenije: historiat, stanje in metodologija razvoja aktivne participacije*, Doktorska disertacija, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt). Uradni list RS, 33/2007, št. 1761, str. 4585. Ljubljana.

Zakon o varstvu kulturne dediščine. Uradni list RS, št. 16/2008, št. 485, str. 1121. Ljubljana.

Zupančič, M., Kavčič, M., Deanovič, B. (2007): *Enotna metodologija za pripravo konservatorskega načrta*, Ministrstvo za kulturo, Ljubljana.